

SUSLIK ÁDÁM*

Adalékok Kárpátalja XX. századi történetéhez (1914–1915)

Braun László: Írásában a szerző az első világháború Kárpátaljára vonatkozó eseményeit mutatja be. Munkája hozzájárul ahhoz, hogy pontosabb ismereteink legyenek egy területünket szorosan érintő, de kevésbé ismert eseménysorozatról – az orosz betörésekről és a Kárpátok hegyeiben folytatott harcokról. Az első világháborúról számos anyag jelent meg, azonban a mai Kárpátalját érintő hadműveletekről csak általános fogalmaink vannak. A történelemnek egy kevésbé kutatott területe ez, annak ellenére, hogy a Kárpátokban folytatott küzdelmek stratégiai szempontból nagyon fontosak voltak. A betörő orosz haderő esetleges győzelme folyamán kijuthatott volna a katonailag szinte védhetetlen alföldi területekre. Ebből a szempontból nézve érthetővé válik a magyar politika törekvése és lépései közvetlenül a második világháború kitérője előtt a Keleti-Kárpátok visszaszerzése érdekében, amely jelentős hatással volt vidékünk történelmének későbbi alakulására.

A cikk elsősorban hadtörténeti jellegű. Azonban a szerző megismerteti az olvasókat a Kárpátalja kifejezés kialakulásával, amely területre munkája kiterjed, a korábbi írásokkal és szerzőkkel, ahonnan meríteni lehetett a kutatáshoz, illetőleg azokkal a közigazgatási lépésekkel, amelyeket az első világháború előtt és alatt tettek a hivatalos szervek a felkészülés, valamint a károk felszámolása érdekében. Különösen értékes a munkában, hogy a szerző több levéltári forrásra támaszkodik, amely először kerül publikálásra. Suslik Ádám kutatásának eredményei helytörténetünket és az egyetemes történelmet is egyaránt gazdagítja.

Laszlo Braun: The present research has as its focus the events of the World War I on the territory of Subcarpathia. It is a useful contribution to the understanding of the insufficiently described and documented events of the World War I, such as the Russian Empire's invasion and the battles taking place in the Carpathian Mountains.

In spite of the numerous research publications devoted to the study of the World War I, our understanding of the military operations of Subcarpathia are limited. Strategically the battles in the Carpathian Mountains were highly important for monarchy, even so this area is very much underresearched. The Alföld areas were exposed to the splintering through Russian troops. From this perspective the ambitions and actions of the Hungarian politics to regain authority of the Eastern Carpathian region were understandable and were rushed by the signs of the outbreak of the World War II. This was vital for the development of the history of our region.

Though the article is mainly based on military history sources, the author introduces the readers to the development of the term 'Subcarpathia', with the historical sources, authors and those already published works where his work is mainly focused as well as the administrative steps taken by the official bodies to prepare and to eliminate the damages before and during the World War I.

The use of archival sources that have not been published yet contribute to the value of the given research. The results of Suslik Adam's research enrich our understanding of the local and universal history.

Kárpátalja¹ egész 20. századi története igen változatos eseményekben. Köztudott, hogy a terület lakosai a század első felében öt ország állampolgárai voltak, Kárpátalja jó néhány fontos szerződés résztvevője volt. Az I. világháború végéig az Osztrák–Magyar Monarchia, ezen belül a Magyar Királyság szerves részét

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola egykori történelem szakos hallgatója. A tanulmányt Braun László lektorálta.

¹ Már az elején fontos leszögeznünk, hogy a mai értelemben vett Kárpátalja kifejezés csak a trianoni békeszerződést követően használatos, maga a fogalom azonban korábbi eredetű. A XIX. századi említések földrajzi értelemben használták a Kárpátalja kifejezést, míg a politikai megnevezés csak a XX. század 20-as éveiben terjedt el és a ruszinok lakta területre vonatkozott. Erre utal a Podkarpatska Rus (Kárpátaljai Rusz) elnevezés. Már 1817-ben Hübner János lexikonjában is szerepel, ahol is Szepes vármegye egyik járásának a nevében, melyet akkor „Kárpát allyai”-nak neveztek. Mai alakjában a Kárpátalja szó 1889. október 27-én tűnt fel először nyomtatásban a Munkácson kiadott *Kárpátalja* című, vasárnaponként megjelenő politikai és társadalmi hetilapban. (Botlik József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. Nyíregyháza, 2005. 16. o.) Tanulmányomban a tárgyalt korszakban szándékosan használom a Kárpátalja kifejezést.

alkotta, így a Kárpátokban zajló háborús események a magyar és az ukrán történelem szempontjából egyaránt fontosak.

A terület e korszakának kiemelkedő kutatásai mégis főleg a két világháború közötti cseh éra sajtó és közigazgatási történetével, a második világháborúval és az azt követő „malenykij robot”, valamint a dombászi elhurcolásokkal foglalkoztak. Az egyháztörténet főleg a rendszerváltást követően került előtérbe.

Az eddigi legtöbb Kárpátalja I. világháborús történetére vonatkozó kutatást a két világháború közötti történészek kutatásainak köszönhetjük (Horthy-korszak). Ebben az időszakban a vereség okairól, hátországbeli gondokról és a dicső csaták néha túlságosan is részletes leírásáról születtek munkák. Az oroszok elleni hadmozdulatokról volt tisztek emlékezéseiből és jegyzeteiből olvashatunk (Julier Ferenc volt vezérkari százados és Szurmay Sándor tábornok írásai, aki megkapta a vitéz uzsoki címet is. Ő volt az I. világháború után a legnépszerűbb magyar tábornok). A témával legtöbbet foglalkozó történészek akkoriban Doromby József, Deseő Lajos, Berkó István, Mátray Sándor, Reé László, Horváth László voltak.²

A szovjet rendszerben, majd a rendszerváltást követően ez az időszak is háttérbe szorult. A kommunista párttörténet, a szovjet múlt, a Tanácsköztársaság kutatása prioritást élvezett. Az egyházi elnyomás pedig a rendszerváltást követő enyhülés miatt szintén a kutatott témák közé került. A II. világháborút követően Galántai József, Horváth Miklós és Papp Tibor történészek munkái voltak kiemelkedők.

Az első világháború eseményei a Kárpátalja-kutatásban mindaddig háttérbe szorultak, erre a korszakra vonatkozó adatok tankönyvekben nem, szakirodalmaiban alig szerepelnek. Ezzel szemben a Rákóczi-szabadságharc, valamint az 1848–1849-es szabadságharc katonai eseményeiről és szakaszairól igen részletes kutatások láttak napvilágot. Nem köztudott ugyanis, hogy területünkön jelentős harci cselekmények voltak. 1914 szeptemberétől 1915 januárjáig komoly harcok folytak a Kárpátok birtoklásáért, néha a helyzet kritikussá is vált.

Az első világháború Kárpátaljával foglalkozó tudományos szakirodalma közül mindössze kettőt tudunk megemlíteni (Szurmay Sándor: *A magyar katona a Kárpátokban*. N.R.G.-COM Kiadványok, Budapest, 2005., valamint De Sgardelli caesar, bevezetést írta Szurmay Sándor: *A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete: 1914-1918*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1941.).

A korszak hadtörténetére vonatkozó forrásokat a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi részlegén lévő fond és állagjegyzékben található főispáni

² A felsorolt történészek idevonatkozó munkái:

Berkó István (1928): *A magyar királyi honvédség története 1868–1918*. Magyar Királyi Hadtörténelmi Levéltár, Budapest.

Horváth László (1928): *Az osztrák–magyar hadsereg felvonulása Oroszország ellen és az 1914. évi nyári hadjárat*. Budapest.

Doromby József és Reé László (1939): *A magyar gyalogság. A magyar gyalogság története*. Reé László Könyvkiadó, Budapest.

Felszeghy Ferenc–Reé László (1939): *A Magyar tüzér. A magyar tüzérség története*. Reé László Könyvkiadó, Budapest.

Deseő Lajos (1937): *Harctéri naplóm. Az Országos Tiszti és Kaszinó Egyesület Kiadványa*, Budapest.

és alispáni iratokban, azon belül az Ung vármegye 4., Bereg vármegye 10., valamint Ung megye alispáné 7., Bereg alispáné 283. fondjegyzékekben találhatunk. A veszteséglistákról és kórházi jelentésekről a 721. fondban olvashatunk. A Budapesti Hadtörténelmi Levéltárban pedig a területünkön a világháború kitörése pillanatában állomásozó katonai alakulatokról találhatunk adatokat.³ Kutatásom gerincét ezek a levéltári források képezik, mivel égetően fontos ezek mielőbbi feltárása, publikálása és digitalizálása.

Kárpátalja első világháborús eseményei a közeledő centenáriumi (az első világháború kitörésének századik évfordulója) apropóján kerülhetnek előtérbe. Az események jelentősége korántsem elhanyagolható.

Az első világháború kitörését követően a közigazgatásban és katonai parancsnokságok vezetésében történtek ugyan változások a háborúra való készülődés folytán, de a magyar fél nem volt felkészülve egy ilyen méretű háborúra. A Kárpátok vonalán nem volt megfelelő magyar katonai erő, mindössze néhány népfelkelő, hadtáp, híd- és vasútbiztosító osztag, csendőr, illetve pénzügyőr alakulat védte a legfontosabb pontokat. A csendőrség fontos szerepet játszott a háború kezdeti szakaszában. 1882-től a magyar királyi csendőrség Beregszászban szállásolta el magát⁴, majd a munkácsi határszéli csendőrkapitányság központtal megalakult a határőrség kezdetleges formája. 1912 novemberében a csendőrségi szolgálati könyvhöz „CS–I” jelzésű titkos függelék csatoltak, amely a csendőrségnek a kémkedés megakadályozását célzó feladatait foglalta össze. Az utasítás többek között előírta, hogy a mozgósítási parancs vétele napjától őrizetbe veendő minden gyanúsnak számító személy. A határ menti nemzetiségi lakosság körében szinte mindenkire kiterjeszhető volt.⁵

Az első világháború kitörését követően Galíciában az osztrák kivételes törvény alapján a hadsereg parancsnoksága vette át a polgári közigazgatás hatáskörét. Kárpátalján a magyar kormány hatáskörét terjesztették ki. Az ukrán nemzetiségek viszonya az államhoz alapvetően megváltozott. A nemzetiségi kérdés a háború függvényévé vált, és annak kimenetelétől függött. Oroszország az orosz egységet (mely alatt az ukrán nemzetiségeket is értjük) a cári birodalom keretei között akarta megteremteni.⁶ 1912. november 30-án egy törvényjavaslatot fogadtak el a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről. A kivételes hatalom teljes egészében a kormánypárt kezében maradt, a katonai hatóságok nem nyertek felhatalmazást közigazgatási funkciók átvételére. A hadiszolgáltatásokat a polgári hatóságok szabták meg, melyet a kormánynál kellett igényelni. Csupán sürgős esetekben fordulhattak a megyei vagy városi közigazgatási vezetéshez.⁷

³ Fond 407. M. kir. I. népfelkelő lovasdandár; Fond 504. Cs. és kir. 66. gyalogezred; Fond 588. M. kir. Munkácsi 11. honvéd gyalogezred; Fond 889. M. kir. III. kassai honvéd kerületi parancsnokság; Fond 897. M. kir. Honvéd állomásparancsnokság, Ungvár; Fond 1711. M. kir. Honvéd sebesültszállítmányokat kísérő osztag Máramarossziget.

⁴ Bereg: 1882. nov. 9. 8. évfolyam, 45. szám.

⁵ Galánati József (1985): *A Habsburg–Monarchia alkonya*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 310 o.

⁶ Galánati József: Uo. 313. o.

⁷ Galánati József: Uo. 307 o.

A törvény I. fejezete meghatározta a hatalom jellegét és mértékét, melyben, ha az országot háború fenyegeti, elrendelik a katonai előkészületek esetében is a minisztérium valamennyi tagjának a felelősségét, s a törvényben meghatározott kivételes hatalmat igénybe vehetik. A kormánybiztosok a csendőrség, a rendőrség és a határőrség egységeit is igénybe vették olyan szolgálatra is, mely rendes működési körükön kívül esett. Az intézkedéseket rendeleti úton kellett kiadni és közzétenni.⁸

1914-ben, mikor kitört a háború, már ezek alapján történt meg a rendeletek kiadása. 1914. szeptember 24-én a háború elérte Kárpátalját is. A háború kitörését követően az egész ország területén betiltották az útlevelek kiadását a fegyveres erők kötelékébe tartozó személyeknek. Korlátozták és ellenőrzés alá vették a postai, táviróközponti és távbeszélő forgalmat. A sajtószabadságot is korlátozták. Miniszterelnöki rendelet tiltotta a közléseket a Monarchia katonai intézkedéseiről. Előzetes cenzúrát (12001/I. M.E.SZ) vezettek be, ennek értelmében az időszaki lapokat a szétküldés előtt három órával, az egyéb sajtótermékeket egy héttel a megjelenés előtt a cenzúrázással megbízott hatósághoz el kellett juttatni. Amennyiben a hatóság meg nem engedhető közlést talált, bünvádi eljárást indíthatott. Az ügyészek engedélyével az ilyen hírek csak akkor közölhetőek, ha azok hivatalos forrásból erednek, vagy a magyar királyi miniszterelnökség sajtóirodája, vagy az illetékes kormánybiztos hozzájárul. A rendelet szerint a cenzúrát gyakorló ügyész köteles meghallgatni a katonai hatóság megbízott szakértőjét. Az egyesülési és gyülekezési jog korlátozását az északkeleti vármegyékre is kiterjesztették.⁹

1914. szeptember 24-én az Uzsoki-, a Vereckei- és a Tatár-hágón nyomultak be az orosz seregek, valamint több kisebb szoroson Kárpátaljára, de Ungvárt és Munkácsot nem tudták elfoglalni. Annyit tudni kell, hogy az Uzsoki-szorosnál a határ védelmére Drechsler alezredes parancsnoksága alatt egy népfölkelőkből álló közös zászlóalj és egy hadtápszászlóalj állt. Ezek sorszáma nem ismeretes, de a betörő oroszok, név szerint a 257., 258., 259., 260. és a 261. gyalogezred, valamint a 33. tüzérezred, továbbá kubáni és doni kozákok voltak.¹⁰ Emellett a háború kitörését követően ide helyezték a 35. és 34. honvéd és közös gyalogos zászlóaljat Munkácsra, a 36. honvéd és közös gyalogos zászlóaljat Ungvárra, és harcba vetették a már meglévő tüzérosztályt is, mely Szobráncon volt, valamint a 33. honvéd és közös gyalogos zászlóaljat Máramarosra.¹¹ A császári és királyi 34. magyar gyalogezredről tudni, hogy annak az I., III., IV. zászlóalja részt vett a kárpáti csatában, majd az olasz harctérre vezényelték. Békelétszáma 4000 fő volt, mely a háború alatt a pótlások ellenére 3-400 főre apadt a harcok idején. Az ezrednek 4160 hősi halottja és 13790 sebesültje volt a háború alatt.¹²

⁸ Galánati József: Uo. 307 o.

⁹ Galánati József: Uo. 308–309. o.

¹⁰ Gonda Henrik: Ungvári Közlöny. 1915 dec. 30, 37. évfolyam, 52 szám.

¹¹ Papp Tibor (1967): Magyar Honvédség megalakulása és a kiegyezés után 1868–1890 között. Hadtörténelmi Közlemény, Budapest. 325. o.

¹² Ajtay Endre (Könyvismertetés) (1938): A cs. és kir. 34. magyar gyalogezred története. Hadtörténelmi Közlemény, MTA, Budapest. 120. o.

Az osztrák–magyar alakulatok e számbeli fölény miatt visszavonultak, így az oroszok Malomrétig nyomultak előre. Közben a Bereg vármegye védelmére rendelt csapatokból a Turja völgyén át Takcsány felől megérkezett Karg báró kolozsvári hadosztálya. Szeptember 27-én Csontos és Malomrét között felvették a harcot az ellenséggel, azonban október 4-én Máramarosszigetet elfoglalták az oroszok. Az orosz hadvezetés a máramarosi megyeszékhelyre 180 000 rubel hadisarcot vetett ki, ezenkívül a városnak kenyérből 16,380, cukorból ugyanennyi, kávéból 8,190, teából 1,683, szénából 58,968, zabból 49,140 tonnát, 100 000 darab cigarettát és 100 darab lovat kellett beszolgáltatni az orosz katonaságnak.¹³

Az ellentámadás következtében sikerült kiszorítani az oroszokat az Uzsoki szorosig, s október 8-án befejeződött az első orosz támadás. Közvetlenül a győzelem Plank Ede és Benke Béla dandárparancsnokoknak köszönhető, akik végig üldözték az ellenséget. Az oroszok visszavonulásuk idején felrobbantották az uzsoki, a beszki és a turkai hidat, és itt heves ellenállás alakult ki.¹⁴ Az orosz támadás Ung és Bereg vármegye északi sávját és Máramaros nagyobb részét érintette. Az orosz hadsereg nagy károkat okozott, 28 magyar–orosz községet elpusztított, elhurcolta a lakosság állatait, élelmiszerét. Ungban a Nagybereznai járás élt át súlyos megpróbáltatásokat, itt érte a legnagyobb atrocitás az ott lakókat a katonaságtól. Azonnal megkezdődött a romok eltakarítása, az újjáépítés, a károk felmérése, majd megtérítése. Egyes helyeken a hadikárok felbecsülésére alakított községi bizottságok tárgyalását a jegyzők vezették, s a katonai parancsnokságtól is e tárgyalásokra katonai képviselők kiküldetését kérték, de ezt csak a főszolga-bíró vagy a polgármester kérhette.¹⁵

Ezeket a kárfelméréseket szorgalmazta Tisza István miniszterelnök is, aki a harcok végeztével már 23-án egy különvonattal körútra indult a Kassa–Eperjes–Homonna–Sátoraljaújhely–Ungvár–Uzsok–Ungvár–Csap, a Munkács–Máramarossziget–Körösmező vonalon. Innen október 28-án érkezett vissza Budapestre.¹⁶ A cári sereg november 15-én az Uzsoki-hágón tört be, így Ung vármegye északi peremének településeit érintette. A fő csapás ekkor a szomszédos Zemplén vármegyét érintette, itt feküdt az oroszok által elfoglalt 83 település nagy része. Az osztrák–magyar alakulatok Révhelyig vonultak vissza, így az oroszok Csontosig jutottak el, mely az offenzíva legtávolabbi részét tette ki. A Ljuta (Havasköz) völgyében a Havasköz és Sóhát közti Bistrica hídig nyomultak előre. Ekkor került az ellenállás élére Szurmay Sándor, aki azt a feladatot kapta, hogy a Círóka völgyébe behatolt és a Szinna felől Homonna ellen fordult oroszokat állítsa meg, s így november 20-tól véres harcok folytak a térségben.¹⁷

A máramarosi Erdős-Kárpátok védelmére másodrendű alakulatokból felállították Pflanzner-Baltin hadsereget, tőle nyugatra Boroevic parancsnoksága alatt

¹³ KTÁL. Fond 4., op. 1., od. zb. 803.

¹⁴ Gonda Henrik: Uo.

¹⁵ KTÁL. Fond 7., op. 1., od. zb. 2721.

¹⁶ KTÁL. Fond 4., op. 1., od. zb. 712., 736., 773.

¹⁷ Gonda Henrik: Ungvári Közlöny. 1915 dec. 30, 37. évfolyam, 52 szám.

álló 3. hadsereg kapta a Kárpátok védelmét, az Ung völgyétől egészen Bártfáig. A hadtestparancsnokoknál egy-egy bakteriológus orvos volt beosztva egy célszerűen felszerelt laboratóriummal. A csapatoknak, intézeteknek minden gyanús beteget azonnal be kellett jelenteni. Preventív rendszabályként pedig minden járványszerű betegség ellen a hadtest minden embere oltást kapott a vezénylő tábornoktól kezdve a legutolsó sebesültvivőig vagy harcosig. Minden hónapban felváltva történt a beoltás, más-más baj ellen. Szurmay emlékiratában a leggyakoribb fertőző és járványos megbetegedésekről ír. Ilyen volt a kiütéses tífusz, főleg a katonaság és szórványos esetben a lakosság körében. Ebben az esetben mivel a házat, melyben a beteg lakott, nem lehetett fertőtleníteni, felgyújtották. A vérhas esetei is gyakoriak voltak. A koleragyanús honvédszászlóaljokat elkülönítették, a kútból vagy patakából megtiltották az ivást. A kutat betömték, a patakba pedig petróleumot öntöttek.¹⁸

Szurmay 1914. november 25-én vette át az egész Ung-völgyi hadseregcsoport parancsnokságát Nagybereznán. Szurmay alá tartozott sokáig a 7. közös gyaloghadosztály, a 37. József főherceg gyalogezred, a 38. Mollinári gyalogezred, a 68. Rodich gyalogezred magyar katonákkal, a 79. Jellasich gyalogezred horvát katonákkal, a 21. bécsi vadász zászlóalj német katonákkal, a lovasság 10. horvát honvédhuszárezred egy osztálya 3 századdal. A lovasság parancsnoka Szemere őrnagy volt.¹⁹ A parancsnoksága alá tartozó egységek közül az erdélyi 38. honvéd gyaloghadosztály és a két aradi 33. gyalogezred zászlóalja, valamint a 8. lovas-hadosztály (két dragonyos és két ulánus ezred) volt elsőrendű, a többi alakulat másodrendű. November 26-án Szurmay támadást rendelt el a két aradi zászlóaljnak, valamint az összekeveredett csapatok rendezése után a 38. hadosztály Krusina dandárját az Ung völgyébe rendelte. Nagy Pál tábornoknak a 38. hadosztály parancsnokságát adta és megkezdte az előrenyomulást az Eck nevű orosz csoport ellen (két gyalog- és egy lovashadosztály, vagyis nyolc gyalog- és négy lovas-ezred ellen). Az Ung völgyét szegélyező magaslatokat átlépve hátba támadták az oroszokat, akik december 4-re már elveszítették az Uzsoki-hágó magaslatait. 1914. december 5-én minden nélkülözhető csapatot a 3. hadsereg bal szárnyához Bártfa vidékére vezényelték. Az Ung völgyében maradt Csermák Mihály ezredes hét zászlóaljjal, néhány üteggel és lovassággal. A már említett Nagy Pál tábornok 38. hadosztálya nyolc zászlóaljjal és hat üteggel, valamint Kornhaber altábornagy tizenhárom zászlóaljjal és egy menetüteggel vasúton csatlakozott a 3. hadsereg bal szárnyához és december 7-én az 51. honvédhadosztállyal Misynáról Tylicz felé nyomult előre és oldalba kapta az oroszokat.²⁰

1914. december 8-án Szurmay hadtestét átszállították az Ung völgyéből Boroevic-hadsereg bal szárnyához Orló–Muszynára, majd az oroszok Bártfa

¹⁸ Szurmay Sándor (1940): *A magyar katona a Kárpátokban*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest. 26–39.

¹⁹ Uo. 26–39. o.

²⁰ Uo. 26–39 o.

vidékéről való kiverése után visszarendelték az Ung völgyébe 1915. január 16-án, egy héttel a harmadik orosz betörés előtt. Röder Vilmos lett az új vezérkari főnöke. A hatóságok a háborús körülmények között is igyekeztek a helyzet urai maradni, a talán leginkább veszélyeztetett nagybereznai járási hivatal nem menekült Ungvárra, csak a harmadik orosz betöréskor, amikor a község is hadszíntérré vált.²¹

Még két hónapig sem tartott a nyugalom, amikor az oroszok harmadszor is megkísérelték a frontvonal e szakaszának az áttörését. Egyes források szerint ez január 28-án történt, de itt ellentmondásba ütközünk, mivel a katonai jelentések már december 31-én súlyos védelmi harcokról írnak, sőt bizonyítékként meg kell említeni, hogy a harcok közvetlen irányítója Csermák Mihály ezredes január 1-jén hősi halált halt. A december 31-i dátumra emlékszik Julier Ferenc is a munkáiban.

Nem szabad a január 28-i dátumot sem leírunk, hisz valószínűleg az nem lehetett más, mint január 23-án az osztrák–magyar hadsereg által megindított kárpáti offenzíva orosz ellentámadásának a következménye. 1914. december 31-én indult a harmadik orosz támadás, amelynek célja azonos volt az első kettővel: megszállni a magyar Alföldet. Ez a csapás is elsősorban az Uzsoki-hágótól nyugatra fekvő Ung, illetve Zemplén vármegyei részeket sújtotta. Az Uzsoki szorosnál törtek be és Csorbadomb, Tiha felől próbálták bekeríteni a csapatokat. Az oroszok vezére Makszimovics Iván ezredes volt, akinek a vezetésével ismét Csontosig nyomultak előre, és északra Patakujfalug, délkeletre pedig Viharos–Havasköz irányában foglaltak el állásokat. A vasúti állásokat Bercsényfálváig kiürítették és Sóslak–Révhely között várták az erősítéseket. Az osztrák hadvezetés Bartholdi altábornagy helyett ekkor ismét Szurmayt nevezte ki parancsnoknak, s január 22-én a Conrad-féle kárpáti harcok terve szerint megindította az általános támadást. A harcok „Téli csata a Kárpátokban” névvel került be a magyar hadtörténelembe. Magyarország és a mai Kárpátalja területi integritásának a veszélye így elhárult. A háború befejezéséig harci cselekmények nem fordultak elő vidékünkön.

A három orosz betörés főleg az infrastruktúrában okozott nagy kárt. A vasúti közlekedést súlyosan érintette az Északkelet-Felvidéken. Az első támadás után a Máramarossziget–Homonna vonalig, majd Kassáig kellett menekíteni a vasúti személyzetet, a fűtőházi és egyéb berendezéseket. A Máramaros vármegyébe szeptemberben betörő orosz csapatok előtt a magyar vasútépítő alakulatok felrobbantották Tiszaborkútnál a Tisza, Visóvölgynél a Visó folyó vasúti hídját. Az elsőt október 20. és december 20. között, az utóbbit 1915 elején állította helyre a magyar katonaság. A második és harmadik betöréskor a Máramarossziget–Kőrösmező, a Munkács–Beszkid és az Ungvár–Uzsok pályát érte jelentős kár. A visszavonuló orosz csapatok a legtöbb pályaudvaron módszeresen felrobbantották a vágányokat, a kitérőket, a vízellátási berendezéseket, az épületeket pedig felgyújtották. Tönkretették a határszéli alagút mindkét bejáratát, sőt a közbelső részét is, valamint a vonalak nagyobb műtárgyait.

²¹ KTÁL. Fond 4., op. 1., od. zb. 736.

Következtetésként levonhatjuk, hogy e rövid idő alatt három orosz betörés is történt, mely kis híján tragédiába torkollott, az oroszok akár az egész alföldet elfoglalhatták volna. Sem a katonaság, sem a civil lakosság nem volt felkészülve erre a mozgó háborúra. Súlyos károkat szenvedtek az Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros határszéli járásai, csak a gyors katonai beavatkozásnak és egyes tábornokok jó helyzetfelismerésének volt köszönhető a sikeres védekezés. A mentalakulatok összetétele és kiképzése nem engedte volna meg, hogy azok önálló egységenként rögtön a tűzvonalba kerüljenek. Az első vonalbeli gyalogoscsoportoknak csak bizonyos része állt rendes, két vagy három évig kiképzett legénységből, jelentős része csak nyolcheti kiképzésben részesült, póttartalékosokból állt. A lovasság békekiképzése, egyenruhája és fegyverzete nem felelt meg a háború követelményeinek. A gyalogos harcra való kiképzést elhanyagolták. A tüzérség nagy hátrányban volt mind a lövegek száma, mind teljesítőképesség, mind pedig a harcászati kiképzés és a gyalogsággal való együttműködés tekintetében.²²

* * *

A téma kutatása a mai napig nem ért véget. Kárpátalja történelmének megismeréséhez ismernünk kell ezt az időszakot is. Nemcsak írásos formában, de a helyi emlékművek megőrzésében és ápolásában is további feladatok várnak ránk. Kárpátalja volt ugyanis a Kárpát-medence védőbástyája. Az orosz cároknak régi vágyuk volt e terület megszerzése, s sok orosz hadosztály vérzett el az első világháború idején ennek okán.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ajtay Endre (Könyvismertetés) (1938): A cs. és kir. 34. magyar gyalogezred története. Hadtörténelmi Közlemény, MTA, Budapest.
- Barczy Zoltán (1989): Királyért és hazáért: a magyar királyi honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868–1918. Corvina Kiadó Vállalat, Budapest.
- Berkó István (1928): A magyar királyi honvédség története 1868-1918, Magyar Királyi Hadtörténelmi Levéltár, Budapest.
- Botlik József (2005): Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. Nyíregyháza,
- Deseő Lajos (1937): Harctéri naplóm. Az Országos Tiszti és Kaszinó Egyesület Kiadványa, Budapest.
- Doromby József és Reé László (1939): A magyar gyalogság. A magyar gyalogság története. Reé László Könyvkiadó, Budapest.
- Felszeghy Ferenc–Reé László (1939): A Magyar tüzér. A magyar tüzérség története. Reé László Könyvkiadó, Budapest.
- Galánati József (1985): A Habsburg–Monarchia alkonya. Kossuth Könyvkiadó, Budapest,
- Horváth László (1928): Az osztrák–magyar hadsereg felvonulása Oroszország ellen és az 1914. évi nyári hadjárat. Budapest.
- Szurmay Sándor (1940): A magyar katona a Kárpátokban. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.

²² Barczy Zoltán: Királyért és hazáért: a magyar királyi honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868–1918. Corvina Kiadó Vállalat, Budapest, 1989.

LEVÉLTÁRI FORRÁS

KTÁL. Fond 4.,op. 1., od. zb. 712

KTÁL. Fond 4.,op. 1., od. zb. 736.

KTÁL. Fond 4.,op. 1., od. zb. 773.

KTÁL. Fond 4.,op. 1., od. zb. 803.

KTÁL. Fond 7.,op. 1., od. zb. 2721.

Bereg: 1882. nov. 9. 8. évfolyam, 45. szám.

Ungvári Közlöny: 1915 dec. 30, 37. évfolyam, 52 szám.

Tanévzáró és diplomaátadó ünnepség

2011. 07. 08.